

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний
університет імені К. Д. Ушинського»

Художньо-графічний факультет
кафедра образотворчого мистецтва

С.В. Лозовський

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

**до навчальної дисципліни СПЕЦКУРС «Композиція в сучасному
мистецтві» для здобувачів вищої освіти ОС «магістр»
спеціальності 014 Середня освіта (Образотворче мистецтво)**

Одеса – 2017

ЗАТВЕРДЖЕНО
Вченою Радою ПНПУ імені К.Д. Ушинського,
Протокол № _____ від _____ р.

Методичні рекомендації розглянуто та рекомендовано до друку на засіданні кафедри образотворчого мистецтва, протокол №1 від 28 серпня 2017 р.

Укладач: **Лозовський С.В.**, старший викладач кафедри образотворчого мистецтва

Рецензенти:

Кубриш Н. Р., кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри рисунка, живопису та архітектурної графіки Архітектурно-художнього інституту ОДАБА

Котова О.О. кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри образотворчого мистецтва ПНПУ імені К.Д. Ушинського

Методичні рекомендації до дисципліни СПЕЦКУРС «Композиція в сучасному мистецтві» розкривають особливості виконання завдань на побудову тематичної фігуративної композиції, пошуку живописного рішення постановки з фігурами натурників, володіння навичками композиційного та кольорового бачення, експериментування з композиційно-пластичним та кольоровим рішенням образу.

Методичні рекомендації призначені для самостійної роботи здобувачів вищої освіти ОС «магістр» спеціальності 014 Середня освіта (Образотворче мистецтво).

Відповідальний за випуск:

зав. кафедри образотворчого мистецтва ПНПУ імені К.Д. Ушинського
доктор мистецтвознавства, професор **Тарасенко О.А.**

ВСТУП

Метою викладання навчальної дисципліни «Спецкурс (Композиція у сучасному мистецтві)» є підготовка фахівців з високим рівнем знань та навичок з теорії та практики композиції в галузі образотворчого мистецтва. Розвиток композиційного мислення є одним з найважливіших складових системи художньо-педагогічної підготовки магістрів – викладачів образотворчого мистецтва, сфера професійної діяльності яких націлена не тільки на викладацьку, але і на культурно-просвітницьку та творчу діяльність в галузі сучасної освіти та мистецтва.

Знання і навички роботи над академічною композицією надають ґрунтовну базу традиції поколінь майстрів, що сприятиме вільному і більш ефективному розкриттю творчого потенціалу майбутніх художників, розвитку їхніх індивідуальних рис. Освоєння живописних систем сучасних митців. Тільки наслідування «магістральним», об'єктивно важливим тенденціям мистецтва здатне зробити індивідуальну творчість значущою.

Основними **завданнями** по формуванню компетенцій в результаті засвоєння дисципліни є:

- здатність до аналізу композиційної побудови творів образотворчого мистецтва різних часів;
- розширення знань принципів створення тематичних композицій з фігурами людей;
- вдосконалення навичок кольорового моделювання об'ємної форми постаті людини, з передачею характерного складного руху, вирішенням просторових завдань;
- оволодіння методом послідовного зображення елементів композиції у процесі роботи над довгостроковою академічною постановкою;
- закріплення вмінь і навичок техніки та технології олійного живопису.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати: теоретичні питання сфери закономірностей сприйняття природи і передачі на площині зображуваних явищ, теоретичні і практичні питання, пов'язані з основними законами композиції, зокрема, з композиційними принципами зображення фігуративної композиції, побудови простору, колористичною грамотою. Студент повинен знати послідовність роботи в процесі виконання академічних постановок та короткочасних етюдів у техніці олійного живопису. Освоїти живописні системи митців, які у кінці XIX – на початку XX століть, експериментували з композиційно-пластичним та кольоровим рішенням образу;

вміти: виконувати завдання з академічних вправ на побудову тематичної фігуративної композиції, пошук живописного рішення постановки з фігурами натурників, володіти навичками композиційного та кольорового бачення, характеру співвідношення мас і простору, особливостей зміни кольору в залежності від умов освітлення, просторового оточення набувати вмінь та навичок у застосуванні різноманітних живописних засобів, зображальних прийомів у техніці олійного живопису. Вміти все приводити до цілісної системи.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	пр.	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
	180	4	64	-	-	112	210	2	26	-	-	182
МОДУЛЬ 1												
Створення тематичної двохфігурної композиції												
Змістовий модуль 1. Тематична двофігурна композиція (з використанням атрибутів, костюмів, тощо)												
Принципи формотворення у сучасному образотворчому мистецтві: традиції і модерністські	4	4					18	2				16

напрямки. Форма і простір у сучасних живописних композиціях (на прикладі творчості митців Одеси ХХ століття). Деталь та її значення для створення образу тематичної композиції												
Тема 1: Створення етюдів як пошук композиційного та колористичного рішення тематичної двофігурної композиції	60		20			40	60		10			50
Тема 2: Тематична двофігурна композиція (з використанням атрибутів, костюмів, тощо)	116		44			72	148		16			132
Разом за I семестр	180	4	64	-	-	112	210	2	26	-	-	182
ІНДЗ	-						-					
Усього годин	180	4	64	-	-	112	210	2	26	-	-	182

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

МОДУЛЬ 1

Створення тематичної двофігурної композиції

Змістовий модуль 1. Тематична двофігурна композиція (з використанням атрибутів, костюмів, тощо)

Лекція: Принципи формотворення у сучасному образотворчому мистецтві: традиції і модерністські напрямки. Форма і простір у сучасних живописних композиціях (на прикладі творчості митців Європи та Одеси кінця XIX – початку XX століть). Деталь та її значення для створення образу тематичної композиції

Тема 1: Створення етюдів з натури як пошук композиційного та колористичного рішення тематичної двох фігурної композиції

Підготовка майбутніх викладачів образотворчого мистецтва передбачає логічно структурований підхід до вивчення законів композиції на різних етапах освоєння профільних дисциплін. У межах дисципліни «СПЕЦКУРС. Композиція у сучасному мистецтві» для здобувачів освітнього ступеня «магістр» одним із завдань є «Двофігурна тематична композиція». Метою роботи є пошук виразного композиційного рішення постановки з участю двох натурників. Основними завданнями постають: дослідження можливостей композиції у створенні художнього образу, виконання двох ескізних варіантів композиції як пошук максимально виразного образного рішення, пошук колористичного строю, на основі обраного ескізу створення композиції у форматі у техніці олійного живопису. Завдання передбачає освоєння студентами шляху роботи: від задуму і натури – до завершеного твору.

У постановці задіяно 2 персонажі різні за віком, фактурою, характером форми: юна балерина і доросла жінка – швачка. Перед початком роботи

студентам пропонується скласти змістовну основу образу, що у подальшому обумовлюватиме композицію, відношення простору і маси, пластику, колорит. Два варіанти ескізів передбачають різну дію героїнь жанрової композиції: в одному випадку – балерина стоїть, а швачка, сидячи, підшиває костюм, в іншому – дівчина сидить, а жінка поправляє їй зачіску. Продуманий студентом зміст взаємодії персонажів обумовить побудову «силових ліній» композиції (як засобу управління увагою глядача): напрями руху фігур, поглядів, ритм елементів, що спрямовуватимуть погляд від умовного «входу» у композицію до змістовного центру. Важливим етапом є пошук відповідного формату, що сприяє виразності образу.

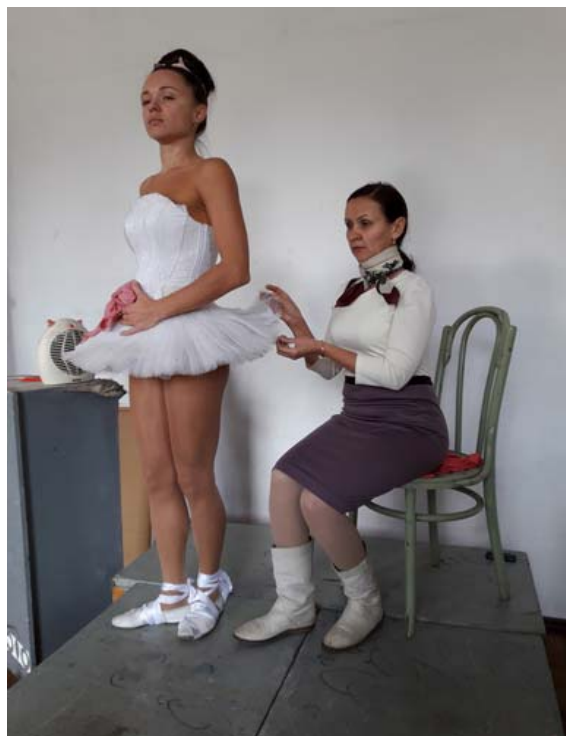
Основа колориту дві «теми»: основна – взаємодія контрастної пари «червоне – зелене», друге звучання – нюансний розвиток різних за теплохолодністю білих і сірих кольорів. Робота над ескізами та основним полотном ведеться згідно методики академічного живопису.

Завдання:

- створити 2 варіанти етюдів композиційної побудови тематичної двохфігурної композиції;
- знайти максимально виразне змістове та формальне рішення (композиція, пластика, колорит).

Формат: 60x70, 60x75.**Матеріали:** полотно, олія.

Приклади двофігурної постановки

Малюнок композиції у форматі, нанесений вугіллям

Етюд двифігурної композиції

Тема 2: Тематична двофігурна композиція (з використанням атрибутів, костюмів, тощо)

Завдання:

- на базі написаних з натури етюдів створити виразне композиційне рішення тематичної двофігурної композиції;
- передати характер образу моделей у сюжетній дії;
- вивчити живописні системи митців кінця XIX – початку XX століть, які експериментували з формальним рішенням;
- усвідомити живописну практику обраного майстра;
- дослідити його композиційно-пластичне та кольорове рішення образу;
- на основі одної з систем створити стилізацію двофігурної композиції, враховуючи світло-тонове та кольорове моделювання форми та рішення простору.

Формат: 100x80, 100x70.

Матеріали: полотно, олія.

Хід роботи

Студентам пропонується обрати улюбленого майстра та створити виразне композиційне рішення на основі обраних репродукцій творів.

Для прикладу розглянемо основоположника напрямку «кубізм» у світовому мистецтві – **Жоржа Брака**.

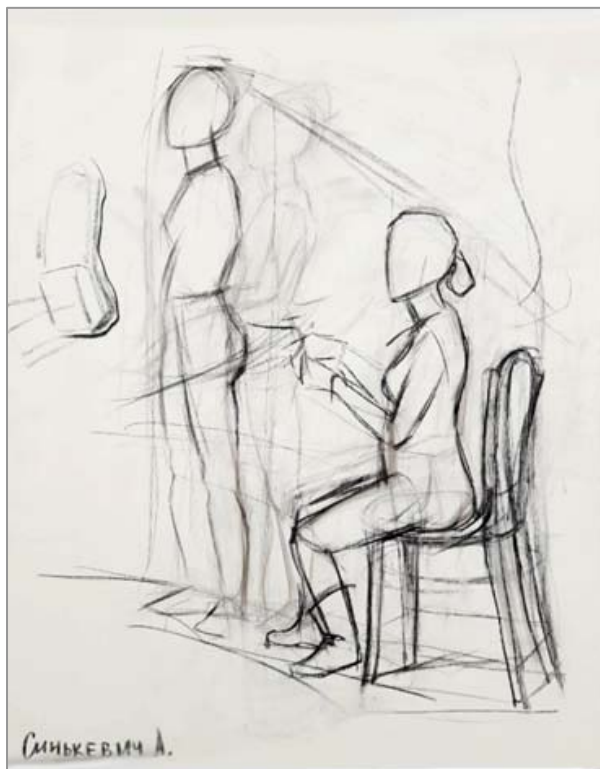
Для виконання своєї композиції студентка обрала натюрморт Брака із серії «Майстерень» 1949-1956 років. Для цих натюрмортів характерні зображення атрибутів мистецтв, розміщених у великих просторах, також вони наділені властивостями монументальності. Туго переплетені форми, в

яких в'язкість землянистого тону простромлюються зображенням білого птаха, символу творчого польоту.

Поетапність створення композиції на прикладі роботи студента на основі творчості Жоржа Брака

1. Композиційний пошук і малюнок вуглем

На відміну від етюдів з натури, вже на цьому етапі починається більш умовна робота з формою. Так як міра узагальнення дійсності обраної композиції різноманітна, то і в роботі це повинно простежуватись. Потрібно не тільки зв'язати фігури з простором, а й вирішити все умовними площинами, котрі будуть надалі формувати образи в композиції. Коли фігури пов'язано між собою і умовним простором, розпочинається наступний етап роботи.

2. Пошук колористичного та тонового відношення

На цьому етапі розпочинається робота з кольором, але й робота над формою не припиняється. Для композиції була обрана обмежена кольорова палітра наближена до стриманого «землистого» колориту натюрморту Ж. Брака. До складу кольорів у палітру ввійшли: білила цинкові та титанові, вохра жовта, англійська червона (на початку роботи сієна палена) та індиго синій.

Робота з кольором розпочалась з закладання великих темних плям, своєрідного камертону, з допомоги індиго синього. Композиція одразу ж набула ваги, права сторона почала переважати, стало зрозумілим, що необхідно врівноважити темну трапецієвидну пляму за стільцем менш активним синім зліва. Постаць балерини миттєво виділилась на темному фоні, і захотілось залишити її дуже світлою, майже білою. Почав утворюватись кольорово-пластичний художній образ. Подалі закладалися великі плями сієною паленою, вохрою, та сумішшю вохри і індиго синього – оливково-зеленим. Вся робота з великими плямами на полотні проводилась

дуже виважено: десь пляма заливалась дуже активно фарбою, десь ледве-ледве торкаючись пензлем полотна, десь мала чітку межу, а десь межа була списана і т.д. Так із кольорових плям, наче абстрактна мозаїка, складалось і перетиналось тіло композиції. Однак, всі великі плями одразу ж отримували розвиток і підтримку меншими плямами, вкрапленням в інші кольорові площини, чи лініями.

Коли всі великі відношення були розставлені, захотілося витягнути більш активній червоній, але сієна палена не дозволяла це зробити і було вирішено замінити її на англійську червону.

Щодо форми, то робота беззупинно поводитьсь над нею поруч із кольором. Десь форма узагальнюється, а десь навпаки збагачується і уточнюється, потім знов узагальнюється. Своєрідний метод «маятника», він діє впродовж всього процесу створення композиції.

В роботі над композицією постаті ставали все більш умовними, як того потребувала композиція. В ході роботи було вирішено зробити сидячій фігурі «прозору» спідницю, крізь котру видніється стілець, щоб не перебивати оригінальний колорит введенням фіолетового кольору (суміші англійської червоної і індиго синього). Це допомогло зберегти не тільки колорит вподобаного натюрморту, а і виділити різну умовність зображення дійсності.

Деякі вписані кольорові площини фону, нагадували якісь предмети, саме так за посталями, в «шумі площин» фону утворилась світла пляма, що асоціативно нагадує гітару.

Також додавались кольорові площини, котрих потребувала композиція. Наприклад, прозора напівсферична площина під ногами балерини, вона не планувалась на початку роботи, але в процесі стало наявним, що світлій постаті не вистачає опори. Було додано площину. Вона надала не тільки балерині більш впевненої постави, але й розвинула кольорову пластику фону загалом.

Поступово композиція набувала спрямованого до центру внутрішнього руху. Композиційне «оповідання» набувало більш цікавих і різноманітних

елементів. Ясно простежується, що білий прагне вийти за межі полотна, але контрастний темний синій тримає його у плоскому умовному просторі, своєрідна аналогія білому птаху Ж. Брака.

3. Завершальний етап роботи

На останньому етапі роботи постійно проводилось то збагачення, то узагальнення всіх елементів композиції. Почалась більш тонка і вивірена робота. Деякі активні кольори приглушувались і набували розмаїття вкраплень різних відтінків: це можна простежити на прикладі червоної трапецієвидної плями, котра об'єднує собою обидві постаті. Також «вичищається» і «відшліфовується» форма фігур, таким чином у балерини зникає профіль лиця і трансформується на яйцевидну покату форму, що сприяє більш виразному сприйняттю образу.

Художній образ набуває чіткості і виразності.

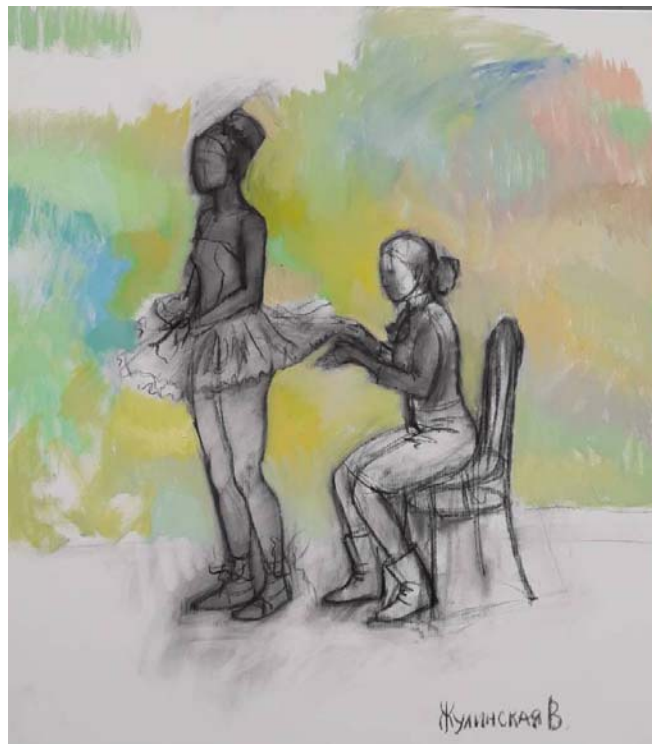
Також для прикладу розглянемо французького художника представника «фовізма» - Рауля Дюфі.

**Поетапність створення композиції на прикладі роботи студента
на основі творчості Рауля Дюфі**

1. Малюнок вугіллям та пошук кольорового рішення

2. Пошук колористичного та тонового рішення

3. Завершальний етап роботи

ПРИКЛАДИ ВИКОНАНИХ ЗАВДАНЬ СТУДЕНТІВ
на базі зроблених з натури етюдів та користуючись живописною
системою улюбленого майстра

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Алексеев С. О колорите. – М.: Изобразительное искусство. 1974. – 118с.
2. Беда Г.В. Основы изобразительной грамоты: рисунок, живопись, композиция. – М.: Просвещение, 1989. – 188с.
3. Бергер Е. История развития техники масляной живописи. – М., 1961.
4. Власов В. Новый энциклопедический словарь изобразительного искусства: В 10 томах. - С.Пб., 2011.
5. Волков Н.Н. Цвет в живописи. – М.: Искусство, 1985.
6. Зайцев А.С. Наука о цвете и живописи. – М.: Искусство, 1986. – 300с.
7. Киплик Д.И. Техника живописи. – М.: Сварог и К, 1998. – 504с.
8. Тарасенко О.А. Простір портрету // Музичне мистецтво і культура. Науковий вісник Одеської державної академії ім. А.В. Нежданової. – Вип. 6. Кн. 1. – Одеса: Друкарський дім, 2005. – С. 148 – 162.
9. Тарасенко О.А. На межі двох реальностей Візуальні проекти Віктора Сидоренка // Образотворче мистецтво. – 2008, № 3 – С. 72 – 74.
10. Тарасенко О.А. Собрание живописи Одессы Л.В. Ивановой. Вторая половина XX века. – К.: Альма-Пресс, 2004. – 168 с.
11. Тарасенко А.А. Порталы мифа: Изобразительное искусство Одессы второй половины XX - начала XXI века в пространстве большого времени [учебное пособие]. – Одесса, 2014. - 272 с.
12. Шорохов Е.В. Композиция: учебное пособие для студентов художественно-графических факультетов пединститутов – 2-е издание. – М: Просвещение – 1986.

Допоміжна

13. Баммес Г. Изображение фигуры человека. – Берлин, 1984.
14. Красников В.Г. Каноны рисунка фигуры человека: учеб.-метод. Пособие. - Благовещенск: Изд-во Амур.гос ун-та, 2009. – 40 с.
15. Файнберг Л.Е. Гренъберг Ю.И. Секреты живописи старых мастеров. – М., 1989.